
KARADONLU CAN BABA VE ALEVİLİK*

“Karadonlu Can Baba ve Alevilik”. Rifat Türkel

Kütahya: Academia Yayınevi, 2016. 279 sy.

Ayşenur AYDINLI**

Kültürümüzün önemli yapıları arasında yer alan türbeler, toplumun sevdiği şahsiyetlere verdiği değerin somut bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki toplum tarafından kabul gören bazı şahsiyetlerin farklı yerlerde birden fazla türbe veya makamlarının bulunduğu görülmektedir. Kişiden kişiye, toplumdaki topluma farklılık arz edebilen sevgi ve hürmet göstergesi, özellikle türbe özelinde maalesef kimi zaman hurafeye dönüşen bir boyut kazanmaktadır. Bu noktada durumun iyi değerlendirilmesi gerekmektedir ki, bu da ancak türbe veya makamı bulunan kimseleri doğru şekilde tanıyıp anlamaya bağlıdır. Bu anlamda doğru tanımaya ihtiyaç duyulan isimlerden biri de pek çok yerde kabri veya makamı bulunan ve Alevî, Bektâşî gibi farklı kesimler tarafından da sahiplenilen XIII. yüzyıl isimlerinden Karadonlu Can Baba’dır.

Hakkında Hacı Bektâş-ı Velî’nin *Vilâyetnâmesi* dışında neredeyse hiçbir yazılı kaynak bulunmayan Karadonlu Can Baba, daha çok sözlü kültür vasıtasıyla bilinmekte olup ona dair oluşturulan gelenek yaşatılmaya devam etmektedir. Alevilik ve

* Makale Gönderilme Tarihi:24.12.2019 / Makale Kabul Tarihi: 30.12.2019 / Makale Yayın Dönemi: Aralık 2019 Doi: 10.20486/.....

** Arş. Gör., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı, Kütahya, Türkiye /e posta: aysenur.aydinli@dpu.edu.tr / ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5674-9868>.

Vehhâbîlik üzerine çalışmaları bulunan ve halen Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde İslam Mezhepleri Tarihi alanında öğretim üyesi olan yazar Türkel, konu ile ilgili daha önce yapılmış olan çalışmalardan farklı olarak “*Karadonlu Can Baba ve Alevîlik*” eserinde Can Baba'nın hayatını ve onun adı altında gelişen ve günümüzde de devam eden uygulamaları inceleyerek konu hakkında daha net ve bütüncül bir bilgi ortaya koymayı amaçlamıştır. 2016 yılında Academia Yayınevi tarafından yayımlanan ve kapağında Karadonlu Can Baba'nın türbesine ait bir resmin yer aldığı 279 sayfalık eser, Can Baba'nın hayatının yanı sıra Alevîliğe dair soruların cevaplarını da konu ile ilgilenen okuyuculara sunmuştur.

Toplumun değişik kesimleri Can Baba'yı kendi algıları çerçevesinde bir mertebeye yerleştirmiş ve bu şekilde tanıtmıştır. Ancak bu husus çalışmanın hacmini genişleteceği için eserde Can Baba, kabrinin bulunduğu ve birbirine yakın özellikler taşıyan Kütahya'nın Gediz ilçesine bağlı Akçaalan beldesi, Çorum'a bağlı Oğuzlar ilçesi ve Kırıkkale'nin Balışeyh ilçesi esas alınarak tanıtılmaya çalışılmıştır. Böylece eserin ilk kısmı Karadonlu Can Baba'nın kişiliği ve şahsiyetine ayrılmıştır. Ancak Onun hakkındaki yazılı kaynakların yetersizliği, sözlü kültüre başvurmayı ve dolayısıyla Onu sahiplenilen kesimlerden Alevîlerin kültürünün de tanınması ve değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Bu sebeple çalışmada ayrıca Alevîlik konusuna da yer verilmiştir. Yazarın bahsi geçen üç yerde yaptığı alan araştırmaları sonucunda ise, onun sadece Akçaalan'daki Alevîler tarafından sahiplenildiği, diğer yerlerde ise Can Baba'yı sahiplenilen toplumsal yapının Alevîlikle irtibatının olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla eserde, Alevîlik konusu Akçaalan beldesi ile sınırlandırılmıştır.

Eserin giriş kısmında araştırmanın konusu, sınırları, amacı, yöntemi ve kaynaklarına ilişkin temel bilgiler verilmiş, konu hakkında daha önce yapılmış olan çalışmaların isimleri paylaşılarak ilgili çalışmaların içerikleri hakkında kısa değerlendirmeler yapılmıştır.

Birinci bölümde Karadonlu Can Baba'nın tarihî ve menkıbevî hayatı ile onun kabrinin bulunduğu Akçaalan, Oğuzlar ve Balışeyh'te nasıl bir şahsiyet olarak tanındığı üzerinde durulmuştur. Can Baba'nın menkıbevî hayatına ilişkin başlıkta, onun Hacı

Bektâş-ı Velî'ye tabi olan ululardan biri olduğundan bahsedilmektedir. Yine aynı başlıkta Necmeddin Kübrâ'nın işaretiyle Cengiz Han'ın, oğlu Gülü Han'ı Anadolu'yu ele geçirmek üzere göndermeye karar vermesi ve bu süreçte Gülü Han'ın Can Baba ile karşılaşması anlatılmaktadır. Menkıbeye göre Hacı Bektâş'ın emriyle yola çıkan Can Baba, Gülü Han'a müslüman olmadıkça Anadolu'ya giremeyeceklerini söylemiş, bunun üzerine Gülü Han da Can Baba'yı birtakım imtihanlara tabi tutarak Can Baba'nın bu imtihanlarda başarılı olması durumunda müslüman olmayı kabul edeceğini ifade etmiştir. Menkıbede ağzı kapalı kazanda kaynayan suda birkaç gün bekletilme, yine birkaç gün ateşe atılma ve zehir içirilmesi gibi üç farklı imtihanda Can Baba'nın keramet göstererek başarılı olduğu ve Gülü Han'ın İslam'ı kabul ettiği belirtilmektedir.

Eserin birinci bölümünde Can Baba'nın menkıbevî hayatının yanı sıra Bektâşî kültüründeki konumu da incelenmiş, hakkında yazılan şiirler üzerinden değerlendirme yapılarak son dönemlerde hayatı hakkında bilgilerin artması ile yazılan şiirlerde de artış olduğu sonucuna varılmıştır.

Birinci bölümün son kısmında onun çeşitli yerlerde bulunan türbeleri üzerine genel bir değerlendirme yapılmış; Akçaalan, Oğuzlar ve Balışeyh'te Can Baba ile ilgili gelenekler ve bu minvalde oluşan etkinliklerden bahsedilmiştir.

Gözlem ve incelemenin daha yoğun olduğu ikinci bölümde ise, Akçaalan Alevîliğinin inanç, ibadet, âdâp ve erkânına yer verilmiş, sözlü kültür ve hali hazırda devam eden gelenek incelenmiştir. Bu bölümde, Can Baba'nın türbesinin bulunduğu yerlerden biri olan Akçaalan beldesinde nüfusun çoğunluğunun Alevî olması sebebiyle bölge Alevîleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Beldedeki Alevîlerin Işık Çakır ve Işık Ali Baba olmak üzere iki farklı ocağa sahip olduklarını belirten yazar, Alevîlik'te tek tip inanç ve uygulamanın olmadığını vurgulayarak ocak ve yöreye göre farklılık görülmesi sebebiyle Işık Çakır ve Ali Baba ocaklarına mensup Alevîlerin inanç ve ibadet anlayışlarını içerik ve uygulama açısından incelemiştir.

Âdâp ve erkân başlığında ise, kurban ile ilgili hususların yanı sıra cem, düşkünlük, musâhiplik, hıdırellez ve muharrem erkânları hakkındaki uygulamalara yer verilmiştir. İkinci bölümün son kısmı ise; beldedeki Alevîlerin evlilik ile tevellâ ve

teberrâ konularındaki görüş ve uygulamalarına ayrılmıştır. Böylece ilgili beldedeki Alevîler, bizzat kendileri ile yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilerle tanıtılmış ve belde günümüzde devam etmekte olan Can Baba etkinlikleri yerinde gözlemlenip incelenerek çalışma konusunun geleneğe yansıyan kısmı da verilmiştir.

Eserin son kısmında ise şahıslarda bulunan tarihî belgeler, Karadonlu Can Baba'nın Akçaalan, Oğuzlar ve Balıseyh'teki türbeleri ile Can Baba silsilesindeki diğer isimlerin türbeleri, Akçaalan'daki Can Baba cemevi ve beldedeki Alevîlerin belirli günlerdeki uygulama ve etkinlikleri ile bu gelenekteki isimlere ait teber, kudüm, âsâ gibi birtakım hususi eşyaların fotoğrafları paylaşılmıştır.

Can Baba hakkında yeterli yazılı kaynağın olmaması sebebiyle görüşme, gözlem ve doküman incelemesi yöntemlerine başvuru olan eserde, konu ile ilgili en temel yazılı kaynak olan *Vilâyetnâme*'den ve sözlü kültürden elde edilen veriler birlikte değerlendirilip, bu verilerin güvenilirlik ve geçerlikleri tespit edilmeye çalışılarak okuyucuya sunulmuştur.

Nitel bir araştırma özelliğine sahip olan eserde Can Baba'nın hayatı hakkındaki bilgiler ve aynı zamanda vefatından sonra kendisinin nasıl bir gelenek içerisine alındığı açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Böylece konu ile ilgili daha önce yapılan çalışmalardan farklı olarak bu eser, Can Baba'nın hayatına dair hususları derleyici bir özellikte olmuştur.

Can Baba'nın birden çok yerde türbe veya makamının bulunması konunun kapsamını genişletirken, öte yandan yazılı kaynakların yetersizliği ve sözlü kültürün farklılıklar içermesi konuyu sınırlandırmayı gerektirmiştir. Akçaalan, Oğuzlar ve Balıseyh ile sınırlandırılan çalışma, Can Baba kadar bölge Alevîlerinin de tanınmasını sağlamıştır. Alan çalışması ile bizatihi bölge Alevîlerinin kendilerinden elde edilen veriler, çalışmaya özgünlük katmıştır. Ancak inceleme ve tespitler daha çok Işık Çakır ocağı ile sınırlı kalmıştır. Bu sebeple Işık Ali Baba ocağı ile ilgili yapılacak çalışmalar sayesinde konuya ilişkin bilgiler tamamlanmış olacaktır.

Oldukça sade ve anlaşılır bir dil kullanılan eserde, zikredilen menkıbevî türdeki rivâyetler tarihî bilgiler ışığında incelenerek dipnotlarda ilgili açıklamalar yapılmış ve

Can Baba'nın Gülü Han ile karşılaşması, gösterdiği kerametler ve Gülü Han'ın müslüman olması gibi hususlarda gerçeklik arz etmeyen rivâyetler açık bir şekilde dile getirilmiştir. Ayrıca yine menkıbelerde yer alan ateşte yanmama, ay tutulduğunda bakır kaplara vurma gibi bazı motiflerin arka planlarına dair bilgilendirmeler yapılmıştır. Özellikle Alevîler ile ilgili kısımda sözlü gelenekten elde edilen veriler, orjinaline sadık kalınarak aynen verilmiştir.

Sonuç olarak Karadonlu Can Baba'nın doğru anlaşılmasına yönelik büyük bir çaba ve emek ürünü olduğu anlaşılmakta olan bu eser, Can Baba gibi bilimsel bir bakış açısıyla topluma tanıtılmayı bekleyen diğer isimler hakkında yapılacak çalışmalar için örnek model ve yöntemleri hâzirdir.